

Переорієнтація культурних цінностей епохи інформатизації під час вивчення гуманітарних предметів як чинник формування предметних компетентностей учнів основної школи

У статті розкрито сутність механізму переорієнтації культурних цінностей під час вивчення гуманітарних предметів як чинник формування предметних компетентностей учнів основної школи. З'ясовано, що розгляд типів освіченості тісно пов'язаний з переоцінкою цінностей, з новим розумінням попередніх цінностей у сучасній культурі: надання пріоритету покладання цінностей стосовно освітньої системи; прагнення у формальній освіті вийти за межі інтелектуального дискурсу й існуючих форм, яке викликає потребу в нових педагогічних моделях, новій педагогічній культурі, новому змісті педагогічного процесу.

Ключові слова: *культурні цінності, інформатизація, предметні компетентності, учні основної школи.*

Методологія дослідження будується на взаємопроникненні підходів в освітній сфері: системно-діяльнісного й ціннісно-орієнтаційного. Системно-діяльнісний підхід припускає структурно-функціональний аналіз, на основі чого виділяються істотні характеристики інституту освіти; виокремлені характеристики слугують базою для побудови типу моделювання. На цьому етапі основні характеристики доповнюються специфічними, виокремленими на основі віднесення до цінності, що моделюють основні типи соціальних взаємодій як усередині системи освіти, так і поза нею, здійснюючи зв'язок системи як цілого з найважливішими для неї соціальними структурами суспільства.

Ідеї становлення освітнього суспільства знайшли відбиток у роботах А.Боу, С.Варесе, Х.Гуммеля, М.Кареллі, Г.Контаж, Д.Пейна, П.Параджулі, Е.Фора та інших. У низці робіт спостерігається

⁴⁹ Паламар Світлана Павлівна, кандидат педагогічних наук; доцент; Інститут педагогіки НАПН України

тенденція розглядати освіту включеною до особистісного змісту людини (В.Долженко, І.Зязюн, О.Кудін, В.Лозовий, Ф.Михайлов, Є.Подольська, Л.Рубіна, В.Турченко, В.Розін і інші).

Тенденція включати освітню діяльність до культурного контексту, співвіднесеність її з культурними цінностями суспільства спостерігається в роботах В.Бакірова, Л.Герасіної, Д.Гольдшмідта, А.Майера, М.Мід, Л.Олеха, Ф.Паульсена, Н.Победи, Б.Пойзнера, О.Якуби.

Мета публікації – розкрити сутність механізму переорієнтації культурних цінностей під час вивчення гуманітарних предметів як чинник формування предметних компетентостей учнів основної школи.

Досліджуючи інститут освіти як *соціокультурне явище*, необхідно звертати увагу на такі моменти: а) визначення сутнісних характеристик інституту освіти, б) виявлення етапів його якісних змін, в) виокремлення ідеальних типів освітніх систем. Зрозуміло, що інститут освіти має характеристики, загальні для різних епох, проте саме вони складають його якісну визначеність; він має такі властивості, що змінюються: трансформуються, регресують, прогресують тощо.

У методологічному плані варто насамперед досліджувати не окремі сторони і властивості педагогічного процесу, а вивчати освіту як цілісний соціальний організм зі своєю специфікою і взаємозв'язками в генезі і розвитку. Системоутворювальні чинники в освіті, інакше кажучи, виокремлення її інваріантів, дозволяють виявити низку етапів в еволюції системи освіти, що якісно різняться між собою, а це дозволяє говорити про динамічні зміни в освіті.

Культурологічний аналіз уможливорює детальне вивчення структури соціального інституту. При цьому конкретна структура інституту освіти визначається в кожний історичний період відповідно до провідних *цінностей епохи*, а *віднесення до цінності* визначається співвідношенням цих провідних цінностей із завданнями формальної освіти. Аналіз співвідношення культурних цінностей і формальної освіти дозволяє виокремити *типи освітніх систем*, важливих для подальшого розуміння феномену гуманітарної освіти.

Базуючись на методології М.Вебера, можна виокремити принаймні три типи освітніх систем: 1) традиційна освіта; 2) фахова система освіти; 3) сучасний тип освіти; і відповідно до цих понять ввести поняття типи освіченості особистості, розуміючи під цим той ідеал, що свідомо виховуються тим чи іншим освітнім інститутом суспільства [2].

При аналізі ролі культурних інновацій у якісній зміні інституту освіти важливо конкретизувати динаміку взаємозв'язку освітнього інституту і соціокультурної дійсності в періоди його реформування.

Серед *чинників культури*, які послужили джерелом якісно нової системи освіти ХХ століття, можна виокремити такі: виник інститут науки; виникло «проміжне середовище», пов'язане з закріпленням знання в слові, що охоплює друкарська справа, засоби тиражування інформації, засоби збереження (бібліотеки), відтворення і консервації знання у вигляді друкарського слова; відбулася якісна зміна самого інституту освіти.

Аналізуючи внутрішню перебудову самого освітнього інституту, можна зробити висновок, що *якісна зміна освітньої системи* охоплювала: поступове переорієнтування цілей освіти: освіта як цінність стала ототожнюватись із оволодіннями предметними знаннями.

Методологічне і світоглядне значення має аналіз *освітніх змін*, що застосовується нині до сучасного освітнього інституту. На освітній інститут суттєво впливають сучасні чинники культури: а) навантаженість педагогічними смислами і формами основних сфер життя індивіда; б) зміна типу комунікацій у культурі; в) ситуація постмодерну в культурі; г) зростання екзистенціальної складової мислення (К.Манхейм) у порівнянні з його соціальною зумовленістю в суспільній свідомості [3].

У методологічному плані важливим є усвідомлення того, що *постмодерністське суспільство* – принципово гетерогенне, воно орієнтоване на категорії функціональної раціональності, підтверджує самореалізацію і насолоду, проголошує принциповий плюралізм, різноманіття, диверсивність, конкуренцію парадигм, невідтворюваність, унікальність.

Парадигмальні зрушення інформаційної епохи, врахування ситуації інформаційної епохи надають можливість продуктивно проаналізувати якісні зміни самого інституту освіти: а) тенденція до ліквідації інституціональної форми; б) діалогічність, відкритість, орієнтація на полікультурність у змісті освіти; в) зміна структури формальної освіти, що торкається усіх її етапів і рівнів, причому вища освіта набуває масового характеру [4; 5; 6].

Варто розрізнати два взаємопов'язаних процеси в модифікації існуючої системи: освіта становить засіб розв'язання соціокультурних проблем і проникає в усі сфери життя суспільства; освіта акумулює інші интенції людської активності і стає самоцінною.

Окреслений механізм свідчить про пошук нових форм інтеграції освіти й інших сфер життєдіяльності (засобів проживання), які були б включеними до більш загального «значенневого поля». Посередницькі центри між освітніми структурами й іншими сферами діяльності суспільства сприяють поділу

фундаменту й авангардної зони у змісті освіти. У цих, проміжних між виробництвом – наукою – освітою, центрах народжуються нові принципи інтерпретації навчального матеріалу *під проблему*, і, водночас, створюється нова база гуманітарної освіти в умовах основної школи.

Зауважимо, що середня освітня ланка має тенденцію до поєднання з іншими сферами життєдіяльності індивідів: 1) конструювати зміст освіти в міждисциплінарних областях, де відсутній достатній досвід фахової діяльності (на даному етапі він не може бути алгоритмізований); 2) виконувати смислоутворювальну функцію у суспільстві, визначаючи цінності культури.

Варто проаналізувати нові типи комунікацій, ситуацію інформаційної епохи в культурі і її вплив на формальну освіту. На цій основі можна виокремити закономірність розмивання освітніх функцій у різноманітних сферах проживання індивіда, водночас інші сфери проживання індивіда починають виконувати ролі, дотепер їм не властиві. Зокрема, мистецтво, філософія, суспільні науки намагаються утримати цілісність розуміння життя і культури, але вже позбавлені організаційно-практичної включеності до структури життя, що висуває вимоги до формування предметних компетентностей учнів основної школи під час вивчення гуманітарних предметів, урахуваючи переорієнтацію культурних цінностей.

Акцент у змістовному плані для освіти змінюється, коли вона перетворюється на *безперервний процес удосконалювання особистості*. Виховання моральних якостей (обов'язок, відповідальність, інтерес тощо), творчості, громадянства виступає на перший план. Отже, система освіти повинна докорінно змінитися. Вона повинна забезпечити інтеграцію компетентності з розвитком особистості як *цілісного процесу*.

Серед *інноваційних освітніх стратегій* можна виокремити: спроби будувати «значеннєві поля» для тих, кого навчають, більш широкі, ніж сфера навчання (ігрові, проблемні, трудові, діалогу з інший культурою); зміна змісту, функції вільного часу з орієнтацією на освіту; здійснення доінституціональної професіоналізації й інше.

У методологічному плані дуже важливим є висновок, який робить А. Вардомацький, аналізуючи різні позиції на те, до якого віку відносяться формативні роки, які визначають життєві цінності людини на всю її наступну біографію [1, с. 48]. Визначальними вважаються 12-18 років, які відіграють домінуючу роль.

Соціалізувавшись певним чином в ту чи іншу аксіометричну картину світу, певне покоління дотримується її протягом усього життя. Ціннісні зміни у суспільстві відбуваються не фронтально, тобто коли з часом міняються всі члени соціального організму, а пошарово, аксіометрична межа проходить між відносно однорідними в ціннісному відношенні поколіннями.

Заслугує уваги *гіпотеза ідеологізації* [1, с. 53], висунута А. Вардомацьким, згідно з якою зростання рівня освіти посилює навички особистості до ментальної діяльності, і, як наслідок, викликає зростання потреби у цій ментальній діяльності, тобто потреби в активності у сфері ідеального, постматеріалістичній активності. Цей феномен – конкретний випадок універсального аксіометричного механізму зрушення засобу на ціль. Освіта, що була засобом досягнення якоїсь позаосвітньої мети (кар'єра, матеріальна забезпеченість тощо) мірою заглиблення у неї стає самоцінністю, де заглиблення забезпечує сам освітній процес.

Проблема освіти як *чинника розвитку особистості* є ключовою для осмислення сучасної освітньої парадигми, з'ясування її культурного смислу. Варто для вироблення методологічних підходів до дослідження освіти здійснити аналіз типів освіченості особистості, розкрити зумовленість сучасного ідеалу освіченості основними культурними цінностями, виявити закономірності розвитку особистості, визначити утопічну і реальну складові сучасного ідеалу освіченості.

Сучасна тенденція зв'язувати освіту з *завданням і призначенням* людини задає *евристичний* принцип підходу: виявлення того, як освіта виявляється включеною до особистісних смислів людини, який її вплив і зв'язок із світоглядними основами особистості, із її ціннісно-значеннєвою базою.

У процесі вивчення гуманітарних предметів учнями основної школи з метою пояснення включеності освіти до особистісних смислів індивіда сучасної інформаційної епохи, необхідно здійснити аналіз того, які якості особистості, що не виховуються регулярно системою освіти усвідомлено і цілеспрямовано, водночас виявляються вирішальними для майбутнього. У зв'язку з цим розгляд типів освіченості тісно пов'язаний з переоцінкою цінностей, з новим розумінням попередніх цінностей у сучасній культурі: надання пріоритету покладання цінностей стосовно освітньої системи; прагнення у формальній освіті *вийти за межі інтелектуального дискурсу* й існуючих форм, яке викликає потребу в нових педагогічних моделях, новій педагогічній культурі, новому змісті педагогічного процесу.

Література

1. Вардомацький А. П. Сдвиг в ценностном измерении? / А. П. Вардомацький // Социологические исследования. – 1993. – №4. – С. 46 – 55.

2. Вебер М. Наука как призвание и профессия / М. Вебер //Самосознание европейской культуры XX века. – М.: Политиздат, 1991. – С.140 – 144.
3. Манхейм К. Идеология и утопия / К. Манхейм. – М.: Юрист, 1994. – 341 с.
4. Роджерс К. Творчество как усиление себя / К. Роджерс // Вопросы психологии. –1990. – № 1. – С. 164 – 168.
5. Яковлев А. О. Освіта як чинник розвитку особистості в соціокультурному контексті / А. О. Яковлев, Э. А. Подольстка, В. М. Назаркіна. – Харків: Золоті сторінки, 2002. – 326 с.
6. Яковлев А. О. Освіта як соціокультурна система у суспільстві, що трансформується / А. О. Яковлев, Є. А. Подольська // Неперервна професійна освіта: теорія і практика. – К., 2001, Ч.І. – С. 89 – 94.

Palamar S. P.

Reorientation of cultural values of the information age, the study of the humanities as factor formation subject competences of primary school

Institute of Pedagogics of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

In the article the essence of the mechanism of reorientation of cultural values in the study of the humanities as a factor in the formation of subject competence to basic school students is described. Found that the consideration of the types of education is closely related to the revaluation of values, with a new understanding of previous values in contemporary culture: give priority to placing values concerning the educational system in the pursuit of formal education to go beyond intellectual discourse and existing forms, which causes the need for new educational models, new pedagogical culture, the new content of the pedagogical process.

Keywords: *cultural values, information, domain expertise, primary school pupils.*